

Sînt deosebit de importante manuscrisele care conțin alte categorii de scrieri decît texte de cult. *Nomocanonul* copiat în Moldova la începutul secolului al XVIII-lea este un exemplar prețios pentru studiul dreptului scris în țara noastră (ms. nr. 17). *Gramatica slavă* (ms. nr. 23), care cuprinde morfologia și sintaxa limbii vechi slave, a fost copiată în Moldova, la mănăstirea Neamț, probabil pentru folosința școlii de slovenie care funcționa acolo. Manuscrisul nr. 28 conține o *Psaltire versificată*, alcătuită la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

După ce la mănăstirile Neamț, Vorona sau Coșula nu s-au mai copiat manuscrise slave, în secolul al XIX-lea copiiștii lipoveni sînt cei care au continuat să le transcrie pentru uzul lor (este cazul ms. nr. 31 și 36 de la mănăstirea Tisa, județul Vaslui, sau a ms. nr. 40, scris la Iași, de către tatăl deținătoarei și a ms. nr. 48, scris la Vaslui). Manuscrisele nr. 34, 35, 47 au fost aduse de la centrul ecleziastic Fîntîna Albă din Bucovina. După locul scrierii, manuscrisele se grupează astfel: 31 sînt copiate în Moldova, 6 în Rusia (nr. 16, 28, 37, 42, 45, 46), 4 în Galiția (nr. 13, 19, 21, 25), 4 în Ucraina (nr. 20, 22, 38, 39) și 3 la mănăstirea Fîntîna Albă. Slavona manuscriselor este de redacție mediodbulgară (14 ms.), rusească (25 ms.) sau ruteană (7 ms.); două manuscrise sînt redactate în limba rusă.

Actualmente aceste manuscrise se păstrează în localitățile Iași, Suceava, Romanești județul Suceava, Roman; 24 de exemplare se găsesc la persoane particulare și 24 de exemplare în biblioteci bisericești. Manuscrisele din fondurile ecleziastice au fost strînse la un loc după anul 1957 de la schituri și mănăstiri, altele se păstrează pe la biserici din sate îndepărtate și sînt încă, în parte, neinventariate. Persoanele particulare deținătoare ale manuscriselor descrise de noi sînt: 1) descendenții unor personalități culturale și colecționari care au păstrat manuscrisele în biblioteci de familie de-a lungul a mai multor generații (prof. M. Costăchescu, prof. Leca Morariu, prof. August Scriban, Paul Mihail, Andrei Badareu); 2) ultimii membri ai unor familii de scapeți din orașul Iași (Ana Susnieva, Pavel și Andrei Smirnov, Daria și Maria Ivanova); 3) lipoveni din orașul Roman (Chiril Savici, Ahei Cozma); 4) persoane care dețin în mod întîmplător exemplare de manuscrise (Apolinaria Radonejscaia, Vasile Hanganu — din Iași).

Capitolul, încă nescris în istoria culturii române, despre circulația cărților și manuscriselor în țara noastră se îmbogățește implicit prin însemnările cu conținut foarte variat de pe manuscrisele slave, de cele mai multe ori redactate în românește. Ele dau informații despre prețul cu care era achiziționat un manuscris (un Tetraevanghel de 226 de foi a fost plătit, la 1700, cu doi taleri de aur, monedă poloneză — ms. nr. 11; un Minei de obște a fost cumpărat la 18 martie 1745 cu 4 lei și jumătate — ms. nr. 21), despre circulația manuscriselor (ms. nr. 17, 20, 21, 25), despre copiiști (ms. nr. 32, 38, 47, 48). Ele conțin iscălituri de proprietari și pomelnice (ms. nr. 1, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 19, 20, 21, 24), referiri la răscumpărări de manuscrise (ms. nr. 2) și, mai ales, note despre întîmplări considerate, la vremea lor, memorabile. Se pomenește, spre exemplu, despre o năvală a lăcustelor și despre eclipsa de soare de la 14 iulie 1748 (ms. nr. 2), aflăm că un angajat al „posesorului satului Rîsilci“, cu funcția de econom, primea, în 1845, 36 de ruble de argint și 24 măsuri de